

СОФОН
ТРАГЕДИЯ

COO

ОЖН

АСҚАД МУХТОР
ТАРЖИМАСИ

ШОҲ ЭДИН
ТРАГЕДИЯ

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ
АДАБИЁТ ВА САЊАТ НАШРИЕТИ
ТОШКЕНТ — 1979

Ряссом К. Воробьев

**© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1979 й. (Тарж.)**

Энг буюк қадим юнон драматурги Софокл мелодий ҳисобимиздан олдинги 497/496 йили, Афинага яқин Колон деган жойда туғилган. Отаси Софилл қурол-яроғ устахонаси очиб, топар-тутарини яхшилағач, ўғлига яхши тарбия ва маълумот берди. У давр Афина ёшларининг таълим-тарбия программасига кўп турли илм-фанлардан ташқари, гимнастика санъати ва мусиқий билимлар ҳам кирарди. Аввал Софоклнинг катта мусиқий истеъдоди намоён бўлди. Унинг мусиқий асарлар басталаш билан астойдил шуғуллангани, ўз трагедиялари учун мусиқий парчалар ёзганлиги маълум. Софоклнинг бастакорлик истеъдоди яна шундан ҳам аёнким, 480 йили денгиз жанги галабасини нишонлаганда афиналиклар тантанали гимн ижросини ўн беш яшар Софоклга топширган эдилар.

Аммо унинг мусиқий асарлари бизгача етиб келмаган.

Софокл драматург сифатида биринчи марта 468 йили майдонга чиқади: бу соҳадаги мусобақаларда у ўз машҳур устози Эскилдан устун келиб, Плутарх қўлидан қимматбаҳо соврип олади.

Софокл трагедияларидан еттитасигина бизгача етиб келган. Топилган ва ҳозиргача топилмаётган парчалар шундан далолат берадики, унинг драматик асарлари жуда кўп бўлган. Аристотелнинг «Поэтика»да хабар беришича, буюк драматург саҳна санъати назарияси бўйича ҳам кўп янгиликлар киритган: хор таркибини ўзгартган, иштирокчилар сонини оширган, мусиқий парчалар жорий этган, театр декорацияси қўллай бошлаган ва ҳоказо. Гётенинг айтишича, «Саҳна санъатини Софоклчалик ҳеч ким билмаган».

Софокл «Шоҳ Эдип» трагедиясида қадим юнон мифологиясидан кенг фойдаланади. Карл Маркс мифологияни «Юнон санъатининг куч ва воситаларигина эмас, балки замини ҳамдир» деб кўрсатган эди. Софокл ва бошқа юнон драматурглари ҳатто тарихий воқеаларни тасвирлаганда ҳам анъанавий мифологик планда яъни гайритабiiй ҳодисалар, мўъжиза ва қисмат таҳликалари воситасида ишлаганлар. Улар учун тарих ва миф ҳодисаларининг аниқ чегараси бўлмаган. Трагедияларнинг мифологик асоси у даврларда томошабинлар учун ҳам одадий ҳол бўлиб, бу саҳна томошаларининг таъсирчанлигини оширишга хизмат қилган. Чунки, томошабин миф бўйича асарнинг фабуласини яхши билади ва бутун диққатини драматург-

нинг фикри ва маҳоратини кузатиб боришга йўналтиради.

Мифларнинг одатда кўп вариантлари бўлади. Драматурглар уларни истаганча ўзгартириб, ўз ғояларига мослаб, ижодий қайта ишлаганлар. «Шоҳ Эдип» бунга мисол бўла олади. Эдип ҳақидаги миф Ҳомернинг «Одиссея»сида ҳам бор эди. Аммо Софокл унга жуда аниқ психологик ишлов беради, уни «қисмат фожиаси»дан чинакам инсоний драмага айлантиради, воқеаларнинг оқидамида, персонажларнинг барча туйғу ва кечинмаларида сиз ҳаётий ҳақиқатни яққол кўрасиз. Эдипнинг ўз умри сирларини билиш жараёни унга мудҳиш тақдирни очибгина қолмай, ўз айбига иқдор бўлишга ҳам олиб келади. Шунинг учун у илоҳий қаҳр-ғазабни кутиб ўтирмай, ўзига ҳукм чиқзади: кўзларини жароҳатлаб, ўзини Фивадан бадарга қилишларини талаб этади. Инсон ўз қилмишларига ўзи масъулдир; инсон безавол ва беажал тангрилардан шу билан фарқ қиладики, унинг ҳаёти доимий курашларда, ҳар қандай ғовларни енгиб ўтиш учун интилишда ўтади.

Шундай қилиб, Эдип ўзи устидан ўз ихтиёри билан даҳшатли ҳукм ижро этиб, бош узра таҳлика солиб турган маънисиз қисматни енгиб ўтади.

Мифда мана шу қисмат энг биринчи ўринда туради, Эдип шахс сифатида таҳлил этилмайди. Софокл трагедиясида эса тақдир қаҳрамон йўлида бир ришта холос, Эдип умуминсоний аҳамиятга эга бўлган чуқур ва мураккаб образга айланади.

Софокл қуйи табақа вакиллари (соқчи, элчи, подачи) алоҳида диққат билан тасвирлайди, уларнинг диалогларида халқ донолигини акс этдиради.

Буюк Аристотель ўз «Поэтика»сида драматургия назариясини Софокл тажрибалари асосида яратади. Софокл ижоди унга Платоннинг идеалистик қарашларига қарши курашда, санъатнинг ижтимоий моҳиятини таърифлашда ёрдам беради. Унинг фикрича, Софокл трагедиялари ижтимоий ҳаёт воқеаларининг моҳиятини очади, томошабинни ҳислар туғённда тоблаб, фикр ва туйғуларини поклайди, ҳаёт ҳақида ўйлашга мажбур этади. Шунинг учун Софокл трагедияларидаги воқеалар нақадар даҳшатли бўлмасин (буни Ҳамза номидаги театримизда «Шоҳ Эдип» спектаклини кўрган томошабинлар тасдиқласа керак) ҳамма вақт оқибатда кучли, тетик, ёрқин таассурот қолдиради.

Таржимон

ШОЖ ЭДИП

ТРАГЕДИЯ

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Эдип.

Коҳин.

Креонт.

Фива шаҳри оқсоқолларининг ХОРШ.

Тиресий.

Иокаста.

Элчи.

Лайнинг чўпони.

Эдипнинг хизматкори.

Софокл трагедияларини томоша қилгани келган эллинлар асар қаҳрамонларининг тарихини жуда яхши билардилар, хусусан, Афинадаги кўпчилик донгдор оилалар ўз насл-насабларини аксар ҳолларда бу трагедияларда учраган миф персонажларига обориб тақар эдилар. Одамлар ҳаётига сон-саноқсиз худоларнинг аралашуви мутлақо табиий ва оддий ҳодиса эди: ўз ижтимоий қонунарига эга бўлган қуддорлик жамияти одамларнинг тасаввурида яратилган бу олий мавжудотлар бизнинг илоҳий комил тушунчаларимизга тўғри келмайдиган хусусиятларга эга эди. Фитначи, қасоскор, ёвуз худолар худо номидан ҳукмронлик қилувчи бу дунё зўравонларини ёдга соларди.

Томошабинлар Софоклнинг маҳорати, сюжет йўналишлари, манзума санъатидан завқланишар, бузуқ ҳукмронлигу зўравонлик акти бўлмиш ҳодисаларни бутунлай хотиржамлик билан қабул қилардилар. Худолар Фива шоҳи Лайни жазолаш учун (бу улар учун чўт эмас эди) унга ўз ўғлини қўлидан ўласан деб каромат қиладилар. Лай, тугилган чақалоқдан қутулиш мақсадида унинг оёқчаларини тешиб, тешикдан чийирма арқон ўтказиб боғлатади ва тоғларга элтиб ташла деб ўз хизматкорига бериб юборади. Бу воқеа у давр томошабини учун табиий бир нарса эди. Хизматкорнинг раҳмдиллиги туфайли омон қолган болани кейинчалик Коринф шоҳи ўғил қилиб олиши ҳам, Эдип катта бўлганда падаркуш бўлиши ва ўз онасига уйланиши учун шароит яратилиши ҳам, шундай қилиб Эдипнинг сохта ота-онадан қочиши ва ҳақиқий отаси билан тўқнашиб қолиб, йўлакай рўй берган жанжал чоғи жаҳл устида уни ўлдиришга мажбур бўлиши ҳам ҳеч кимни ҳайратга солмас эди. Фиваликларни сфинкс балосидан қутқариб Эдипнинг шоҳ бўлиши ва бева қолган онасига уйланиши, тўрт бола кўргунча маълум муддат шоҳлик қилиши ва ниҳоят худолар бир ҳузур қилиб ўз қудратларини яна бир намоиш қилишлари, яъни шаҳарга вабо ёғдиришлари, то Эдипнинг ўз айбларини аниқлаш учун худоларга элчи юбориш эсига келгунча Фива аҳолисининг ярми қирилиши — буларнинг ҳаммаси қонуний бўлиб туюларди...

Машъум иғволар тўрига тушиб қолган, лекин ҳеч нарсадан хабари бўлмаган одамнинг фожиаси бу. Ўзи зулмга дучор бўлатуриб тағин устига устак айбланган одамнинг фожиаси бу. Ҳақиқий қотилларнинг ҳакамлар сифатида тантана билан майдонга чиқишини кўрсатувчи фожа бу. Софокл трагедияси шундан баҳс юритади.

Сени худоларга тенгламайман, йўқ,
Офатни енгинда тенгинг йўқ, аммо
Худолар билан тез тил топишасан.
Фивага келдинг-у, аждаҳо қуш*га
Тирик бож тўлашдан бизни қутқардинг.
Бехабар бўлсанг ҳам бизлардан у пайт,
Худолар измидан огишмай келиб,
Ҳаёт бердинг биздай бечораларга.
О, мардларнинг марди, ҳақиқий инсон,
Ҳозир ўтинч билан келдик қошингга :
Бизнинг продамиз, худо амри-ла
Нажоткоримиз бўл, шаҳаншоҳ Эдип!
Маълумки, донолар кенгаш берганда
Одамнинг мушқули бўлади осон.
Сен халоскор эдинг. Келажакда ҳам
Яхши номинг билан фахрланайлик :
Аэм эт, шаҳримизнинг қаддини тикла!
Қоядай тебранмас бир қалъа бўлсин!
Бир вақт жонимизга ора киргандинг,
Яна бахш айлагил бизга саодат!
Бу юртга ҳокимлик қилмоқчи эрсанг —
Инсон бўлсин унда, бўлмасин саҳро.
Ахир мисли япроқ денгизда кема,
Қочиб кетган бўлса муҳофизлари.

Э д и п

Бахтсиз норасталар! Кўриб турибман:
Беада азобда, изтиробдасиз.
Шаҳрим деб оташда қалбим тўлганар,
Сизни деб тўлганар оташда қалбим;
Аммо биронтангиз менчалик ёнмас,
Менчалик тортмагай унинг дардини.
Мангу бедорман мен, гафлатда эмас,
Аччиқ кўз ёш тўкдим йўлда беҳисоб,
Беҳисоб йўл босдим хаёлга чўмиб
Шундай қарор топди охир ўйларим;
Қайним Креонтни Фебга йўлладим,
Токи билиб келсин, қандай сўз билан,
Қандай тadbир билан қутқазай шаҳрим.
Аммо ташвишдаман, у қайтмаяпти,
Қайтадиган пайти ўтиб кетмоқда,
Қайтиб келганида, мен шоҳ эмасман —
Бажо келтирмасам илоҳ амрини!

К о ҳ и н

Мавридида айтдинг, Креонт қайтмоқда,
Гойибдан ишорат келди, шоҳ Эдиш.

Э д и ш

О, Аполлон! Берган хабарлари
Унинг чеҳрасидай қутлуғ бўлсайди.

К о ҳ и н

У гоятда хушнуд! Йўқса манглайин,
Дафна япроғи-ла чулгамас эди.

Э д и ш

Ҳозир маълум бўлар. Сўраб кўрамиз.
Ҳой, Менекей ўғли, қондошим, айт-чи,
Худодан не хабар келтирдинг бизга?

К р е о н т

Хуш хабар келтирдим; йўл кўрсатди у:
Кушод ўлғусидир қар қандай мушкул.

Э д и ш

Қандай хабар ахир? Бу сўзларингдан
На далда, на даҳшат сезади кўнглим.

К р е о н т

Шу авом олдида айт деясанми?
...Лекин уйга кирсак яна яхшироқ.

Э д и ш

Йўқ, сен айт, ҳаммаси эшитсин, қани,
Шуларнинг дарди-ла куюнмоқдаман.

К р е о н т

Ижозатинг билан изҳор этаман,
Тангрим Аполлоннинг амру ҳукмини:
«Бу юрт тупроғида бир қонли доғ бор,
Ювиб ташлаш керак газак олмасдан».

Э д и ш

Қандай? Нима билан? Очиқроқ гапир!

К р е о н т

Сургун ё қонга қон! Чунки шаҳарнинг
Мудҳиш қатл билан булганган шаъни.

Э д и п

Кимнинг тақдирини кўзлайди танграм?

К р е о н т

Шоҳим, сендан олдин бизнинг Фивада
Лай деган шаҳаншоҳ ҳукмрон эди.

Э д и п

Шундай, аммо ўзин кўрган эмасман.

К р е о н т

Уни ўлдирдилар. Худо амри шу:
Қотил ким бўлса ҳам қасос оласан.

Э д и п

Аммо у қаерда? Қайдан излайман —
Бу кўҳна жиноят изларини мен?

К р е о н т

Қотил шу атрофда, — деб айтди тинграм, —
«Излаган топади, лаллайган топмас».

Э д и п

Қайда ўлдирилган эди ўша Лай,
Уйдами, даштдами ё чет элдами?..

К р е о н т

Эзгу бир иш билан йўлга отланиб,
Кейин шу сафардан қайтиб келмабди.

Э д и п

Шоҳнинг бормидийкин йўлда йўлдоши,
Гувоҳлик бермасми бирон тиряк жон?

К р е о н т

Бари ўлдирилган. Фақат бир чўпон
Ўлим даҳшатидан қочган дейдилар.
Ана ўша чўпон бир сўз айтганмиш...

Э д и п

Нима сўз? Уша ҳам кифоя бизга,
Калаванинг учин топиб олсак бас.

К р е о н т

Шоҳни босқинчилар ўлдирди, депти,
Бирмас, кўпчилиكنинг иши экан бу.

Э д и п

Қотил азм этолмас, гар қўлламаса
Сарой аҳли ичра бирон-бир хонн.

К р е о н т

Балки... Аммо ўша кулфатли йиллар
Шоҳнинг топилмади қасоскорлари:

Э д и п

Шоҳ ҳалок бўлса-ю, қандай кулфатлар
Қотилни топишга берармиш халал?

К р е о н т

О, аждаҳо қушнинг қонли божлари...

Э д и п

Йўқ, бу жумбоқни мен ечмоқ истайман,
Бу — марҳум олдида бизнинг қарзимиз.
Менга таянинг сиз, сен ва Аполлон,
Ватаи ва тангримнинг қасосин олай.
Мен бошқа бировнинг ташвишида эмас,
Ўзимнинг виждоним пок бўлсин дейман.
Қотил ким бўлса ҳам ўша қўл билан
Мендан ҳам ўч олар. Лайни хотирлаб
Демак, қўриқлайман ўзимни ўзим.
Турнинг зиналардан, эй фарзандларим,
Опкетинг ибодат ниҳолларини!
Фива фуқаросин йиғинг майдонга,
Мен азм этдим, худо амри билан
Ё толе ёр бўлгай, ёки ҳалокат.

К о ҳ и н

Турайлик, халойиқ! Кўнглимиздагини
Шоҳнинг ўзи тоғди, ўзи гапирди.

Тангри башоратин йўллаган эди,
Энди ўзи берсин қиргинга барҳам.

К е т а д и л а р .

П а р о д

Х о р

1- с т р о ф а

О, Зевснинг қутлуғ овози!
Зар Пифон*дан машҳур Фивага —
Шаҳримизга нелар келтирдинг?
О, Аполлон — шифокоримиз!
Андишадан қалбим титроқда,
Бир томчи қонимдан кечгил, сўрайман:
Борайликми эиёратипга,
Ё басми шу ерда янги ибодат?
Хабар бер, хабар бер, о умри боқий,
Эзгу Умид билан туғилган овоз!

1- а н т и с т р о ф а

Зевснинг шонли қизи — Афина!
Артемида — унинг синглиси,
Юртимизнинг ҳомийларисиз,
Шаҳримизнинг бош майдонида
Шуъла сочиб турар тахтингиз,
Ҳамда сен, Феб — беназир мерган!
Улим билмас уч балоғардон!
Қачонлардир сиз шаҳримиздан
Офатни даф этган эдингиз.
Овоз беринг яна, мадад беринг яна,
Бугун яна бўлинг намоён!

2- с т р о ф а

Мудҳиш офат келди, ночормиз!
Шаҳримизда кезади қиргин,
Даф этарга тадбиримиз йўқ,
Идрокимиз ожиз, ё фалак!
Волидамиз Гея авлодлари
Ўсмай сўлаётир она қорнида.
Одамзодни қара, бирма-бир
Юмалаб бормоқда ажал уфқиға,

21

Юмалаб бормоқда учар қушдан тез,
Оловбардор қирғиндан жадал.

2- а н т и с т р о ф а

Шаҳарда қурбонлар беҳисоб,
Кўчаларда таратар бад бўй,
Аза тутилмаган,
Есин ўқилмаган,
Дафи этилмаган мурдалар;
Ибодатхоналар остонасида
Фарёд чекмоқдалар, сенга ёлбориб,
Сочлари оқарган онаизорлар.
Дуолар инграшлар билан омихта,
О, Зевсиниң нурафшон қизи,
Сочил шўрликларга марҳаматингни!

3- с т р о ф а

Бизни мис қалқонсиз қираётган
Оловбардор ажал тангрисин
Она еримиздан қувгил, алҳазар!
Улоқтиргил денгиз қаърига.
Е мудҳиш тўфонлар қутурган
Қўналгасиз соҳилларга элт.
Сабримиз косаси лиммо-лим тўлди,
Қора тундан бадтар кунимиз.
О, чақмоқ қайчисин тутган ота — Зевс,
Ендир уни оташгоҳингда!

3- а н т и с т р о ф а

Ликия тоғлариниң шоҳи Аполлов,
Олтиндан қуйилган ўқ-ёйниң билан
Ажал ёғдир ёвларимизга!
Эзгу тоғда учган Артемида ҳам
Кафтидан душманга ўт сочсин!

Э д и п киради.

БИРИНЧИ ЭПИСОДИЙ

Э д и п

Менга ёлбордингиз, мен берай жавоб:
Умид боғлайберинг ҳимоятимга.
Асло кам бўлмайсиз холис нутқимви

Меҳр-эҳтиром билан уқиб олсангиз.
Мен холисман буида, ўзим ёлғизман,
Қайққа ҳам борай сиздан ажралиб.
Янги фуқароман бу юртингизда,
Кадм авлодлари, қадрдонларим!
Шоҳнинг қотилини билган зот борми?
Мабодо бўлса-ю, беркинган бўлса,
Ўлдирмайман, билсин, қўрқмасин,
Фақат шаҳримизни тарк этиши шарт;
Бордию у қотил ажнабий бўлиб,
Сизга ошна бўлса — айтинг, чўчимаанг,
Раҳму мурувватни аямагайман.
Аммо ўзингиздан хавотир олиб,
Е юз-хотир қилиб ошнангизни,
Сукут сақласангиз мана бу хилда,
Унда қулоқ солинг, фармойишим шу:
Қотил ким бўлса ҳам, менинг мулкимда
Унга топилмасин ошён, бошпана!
Саломига алиқ, арзига жавоб,
Қўл чўзса бурда нон, сув берилмасин.
Ман этилсин унга тоат-ибодат,
Бирон остонага қўймасин қадам;
Чунки шаҳримизга келган қиргиннинг,
Бутун офатларнинг боиси ўша!
Шундай деб Аполлон қилди башорат,
Мен унинг муҳибн ҳам мухлисман
Ва қасос оламан шоҳ қотилидан.
Қотил бир кишими, 8 кўнчиликми,
Лаънатлай уларни, то тавқи лаънат
Бир умр тушмасин гарданларидан!
Бордию у менинг хонадонимда
Бирон паноҳ топса, мен бўлсам сабаб,
Қасамёд этайки, биринчи галда
Мени қатл этсангиз розиман, рози.
Уртада шаҳаншоҳ, ўртада худо,
Уртада офатга йўлиққан кишвар,
Тапгридан башорат бўлмаганда ҳам,
Шухратли шоҳ хоки-поки учун
Оқлашингиз керак виждонингизни.
Тяптув эълон қилинг мамлакат бўйлаб!
Мен шоҳнинг тахтини қабул қилдим
Малика ҳам жуфти ҳалолим бўлди.
Афсус, зурриётсиз эди марҳум шоҳ,

Акс ҳолда боқардим фарзандларин ҳам.
Майли, ўзим бўлиб хунталаб ўғли,
Бел боғлай қотилин излаб топишга.
Қасамёд этаман, шу йўлдан қайтсам
Экканим унмасин она еримда,
Худо маҳрум этсин мени зурриётдан,
Азобда жон берай қултум сувга зор!
Сиз маъқул кўрдингиз тадбирларимни,
Кадм авлодлари, сизга тилагим:
Худолар ёр бўлсин омолингизда,
Йўлда йўлдош бўлсин сизга Адолат!

Х о р

Онтинга онт билан жавоб берай, шоҳ:
Қотилни билмайман, қотил эмасман.
Гар, шаҳримиз ҳаққи, қилсак илтижо,
Айбдорни Аполлон топиб беражак.

Э д и п

Мулоҳазанг тўғри. Аммо ночормиз:
Худо бандасининг измида эмас.

Х о р

Бўлмаса, иккинчи, тузукроқ тадбир...

Э д и п

Иккинчи, учинчи...— айтақол тезроқ.

Х о р

Авлиё Тиресий гоҳ кароматда
Буюк Аполлоннинг ўзидай зийрак.
Ундан ҳақиқатни билмоғинг мумкин.

Э д и п

Мен ҳам Креонтнинг кенгаши билан
Бирдан икки чопар жўнатдим унга.
Ҳаяллаб қолмоқда лекин, ҳайронман...

Х о р

Аммо яна эски бир миш-миш ҳам бор...

Э д и п

Гапир! Мен ҳаммасин билишим керак.

Х о р

Шоҳни йўловчилар ўлдирган эмиш...

Э д и п

Эшитдим; гувоҳни аммо кўрмадим.

Х о р

Лекин у озгина қўрқоқроқ бўлса,
Сенинг дағдаганга бардош беролмас.

Э д и п

Иши ботир одам сўздан қўрқмайди.

Х о р

Худо ярлақаган азиз авлиё,
Башорат соҳиби келди, қаранглар!
Ҳақиқатдир унинг йўлда йўлдоши.

Т и р е с и й киради.

Э д и п

О, еру осмоннинг сирри-асрорин
Мудом кўриб турган кекса Тиресий!
Пойтахтимизнинг бошига тушган
Чексиз мусибатни кўнглинг сезгандир,
Халоскоримиз деб сени танладик.
Сенга айтмагандир элчиларимиз
Аполлон — тангрининг башоратини:
Излаб топмагунча шоҳнинг қотилин,
Уни шаҳримиздан даф этмагунча
Қутулмаймиз экан мудҳиш қирғиндан.
Мана, умидимиз сенда, авлиё,
Фолбин қушларингни, майли, ишга сол,
Халос қил Фивани, мени, ўзингни!
Покла шаънимизни, қон доғини юв,
Буюр, мунтазиримиз фармойишинга,
Биз мадад берайлик баҳоли қудрат.

Т и р е с и й

Билган нарсанг кони зарар бўлса,
Билимдонлик мудҳишдир, ёраб!

Кўрган-билганларим бўлди фаромуш...
Бўлмаса келмасдям ҳузурингга, шоҳ.

Э д и п

Нима гап? Пимадан андишадасан?

Т и р е с и й

Мен кетай, рухсат бер! Ҳозир ажрашсак —
Сенинг ҳам, менинг ҳам юкимиз енгил...

Э д и п

Гапларинг кўи мужмал... Бундан чиқдики,
Қадрдон Фивани севмас экансан.

Т и р е с и й

Ҳозирги ҳар сўзинг бошингга бало,
Мен ҳам шу аҳволга тушмасам дейман...

Х о р

Тирик жонлар ҳаққи, билсанг — яширма,
Елбордик тиз чўкиб оёқларингга.

Т и р е с и й

Ақлдан озманглар! Улсам очмасман
Қалбимдаги сирни... бахтсизлигингни...

Э д и п

Ҳали айтмайсанми? Билиб туриб-а?
Ниятинг Фивани ҳалок этмоқми?

Т и р е с и й

Сен мени ранжитма! Бир сўз айтмайман.
Қийноққа солгим йўқ ўзимни, сени...

Э д и п

Тошни ҳам газабга келтирар гапинг!
Айтасанми, йўқми? Ярамас!
Токай бу парвосиз қайсарликларинг?

Т и р е с и й

Мени ранжитасан, таҳқир этасану,
Гофилсан ўзингнинг хулқ-атворингдан...

Э д и п

Қаҳру қазабимнинг боиси шуки,
Дардкаш шаҳримизни беҳурмат қилдинг.

Т и р е с и й

Қисмат воқе бўлур, айтсам-айтмасам.

Э д и п

Бўлмаса нимага айтавермайсан?

Т и р е с и й

Бир сўз ҳам айтмайман. Ихтиёр сенда,
Ғазабдан ловуллаб ёнсанг ёнавер.

Э д и п

Менинг дилимдаги — мудом тилимда.
Билиб қўй, шубҳага солдинг кўнглимни:
Балки жиноятга бош қўшгандирсан?
Занф бўлмаганда кўзинг, худо ҳаққи,
Қотил мана шу, деб эълон қилардим!

Т и р е с и й

Шундайми? У ҳолда мен ўз устингдан
Сенинг ўз ҳукмингни эълон қиламан,
Халойиққа тегма, мени қўй, чунки
Юртга бу офатни келтирган — сенсан!

Э д и п

Бу шарму ҳаёсиз сўзларинг учун
Тилаб олмоқдасан мудқиш жазони!

Т и р е с и й

Жазолаб бўлмайди Ҳақиқатни, шоҳ.

Э д и п

Наҳотки, жазодан холиман, десанг?

Т и р е с и й

Жазодан холиман, агарчандики
Жаҳонда бир зарра ҳақиқат бўлса.

Э д и п

Ҳа, ҳа, жаҳонда бор, аммо сенга — йўқ.

Кўзинг ҳам йўқ, қулоғинг ҳам, фаросатинг ҳам.

Т и р е с и й

О, шўрлик, яқинда шу сўзлар билан
Ҳар бир қул ҳақорат этажак сени...

Э д и п

Сен, мангу зимистон кўршапалаги,
Кўзи очиқларга қилурсан таҳдид?

Т и р е с и й

Йўқ, йўқ, сен ўлмайсан менинг қўлимда,
Буни ижро этар тангрининг ўзи.

Э д и п

Бу, сенинг фитнангми, Креонтникими?

Т и р е с и й

Йўқ, йўқ, сен ўзингга ўзинг душмансан.

Э д и п

Молу дунё! Ҳукмронлик! Ҳайҳот,
Ҳаёт жангларида сиздан зўри йўқ!
Сеҳри жодуингиз шундай кучлики,
Креонт, ўтмишда содиқ қардошим,
Илондай қўйнимга сирғалиб кириб,
Менга ихтиёрий халқ берган тахтни
Тортиб олмоқ учун белин боғлабди,
Фойдадан бошқасин кўрмаган бу кўр —
Ёлгончи ва айёр бу авлиёни
Менинг ҳузуримга йўллабди бугун.
Менга қара, халқни аждаҳо қушдан
Сеҳрли сўз билан қутқазолдингми?
Унинг жумбоқларин ечолмаганда
Сендан кутмовдими шахринг нажотни?
Аммо сен фолингни ишга солмадинг,
Қулоққа илмадинг тангрилар амрин,
Шунда мен келдим, мен, Эдип-нодон,
Жумбогини ечиб аждаҳо қушнинг,
Абадий йўқ қилдим машъум офатни!
Мана энди бўлса, Креонт тахтига
Яқинроқ бўлай деб, қора ниятда
Жонимнинг қасдига тушибсан, айёр!

Пушаймон ейсанлар, сен ҳам, Креонт ҳам!
Сирни тилинг билан юлиб олардиму,
Мункайиб қолибсан, ўлимнинг яқин.

Х о р

Назаримда, чол ҳам, сен ҳам, шоҳ Эдип,
Бир оз қизишдинглар бекордан бекор.
Бизга эса ҳозир худо амрини
Жобажо этишни ўйламоқ даркор.

Т и р е с и й

Сенга, Шоҳ бўлсанг-да, сўз қайтараман.
Ўзимга яраша ҳукмронман ҳам.
Сенгамас, Локсийга хизмат қиламан.
Муҳтожмасман Креонт марҳаматига.
Менинг кўрлигимни пеш қилдинг, аммо
Қаерда, ким билан турганлигингни,
Машъум тақдирингни, бадбахтлигингни
Очиқ кўзинг билан кўрмаётисан!
Наслу насабингни биласанми сен?
Биласанми, Эдип, қондошларингга
У дунё-бу дунё сен дўст эмассан?
Отанг, онанг учун сен икки карра,
Тавқи лаънат олиб, сургун бўласан.
Ҳозир кўриб турган кўзинг кўр бўлар.
Билмам, Киферонда топилармикан
Сенинг фарёдингдан янграмаган жой!
Эҳ-ҳе, кўп нарсани билмайсан ҳали,
Қузғундай ёпирилган бошингга бало:
Хотинингга ўғил, онангга эрсан,
Отасан, акасан — фарзандларингга!..
Мана энди мени, ҳам Креонтни
Ер билан яқсон қил, аммо, барибир,
Сендан аянч одам йўқ бу дунёда!

Э д и п

Лаънат, лаънат сенга! Йўқол кўзимдан!
Шарпанг эшитмайин хонадонимда!

Т и р е с и й

Ўзинг йўқламасанг, келармидим мен...

Э д и п

Ақлдан озибсан — беҳабар эдим.

Т и р е с и й

Ақлдап озибман? Отанг ва онанг
Мени донишманд деб мақтар эдилар.

Э д и п

Ким дедянг? Тўхта-чи... мени ким туққан?

Т и р е с и й

Сен бугун тугилиб, шу он ўласан.

Э д и п

Яна мужмал гаплар, яна жумбоқлар...

Т и р е с и й

Моҳир эдинг чоғи жумбоқ ечмоққа?

Э д и п

Шону шавкатимни оёқ ости қил.

Т и р е с и й

Лекин шон-шавкатиянг сени маҳв этар.

Э д и п

Мен бу пойтахтнинг халоскориман.

Т и р е с и й

Мен кетдим... ҳай бола, етакла, қани.

Э д и п

Тоқатим тугади, олиб кета қол...

Кўнглим енгил тортар, сени кўрмасам.

К е т а д и л а р .

БИРИНЧИ СТАСИМ

Х о р

1-с т р о ф а

Аполлон каромат қилган қотил ким?

Ким бу жиноятда қўлини қон этган?

30

Эҳтимол у қочгандир
Довуллардан тез.
Унга олов сочгандир
Чақмоқ шуълаларида
Зевснинг хато билмас
Қасоскор мерганлари.

1-антистрофа

Парнас қоясидан қутлуг сўз келди:
Евузни иламоқ — бизга қарзу фарз.
Урмонларда, горларда
У йиртқишдай кезади.
Бошдан қора тақдири
Улоқтириб отмоқчи.
Аммо тақдир қузғундай
Бош узра айланади.

2-строфа

Чиндан ҳам, донишманд авлиё бугун
Бизнинг кўнглимизга гулгула солди.
Бунга ақлим етмайди,
Инкор ҳам этолмайман.
Утмиш — тундай қоронғу,
Келажак ҳам — змистон.
Ҳаргиз кўрмаган эдик —
Лабдакнинг авлодлари
Пблибнинг ўгли билан
Бир-бирига бўлса ёв.
Эдипни айбламоққа
На далил бор, на гувоҳ.
Шоҳимиз Лай хуини
Кимдан талаб қиламиз?!

2-антистрофа

Аммо Зевс билан Аполлон зийрак,
Инсон кирдикори уларга аён.
Далил, гувоҳ тошгунча
Эдипни айбламайлик:
Ахир аждаҳо қуш ҳам
Халқ олдида тая берган;
Элимизга Эдипнинг
Манзур бўлди хизмати.

**Ишониб бўладими
Жиноят қилганига!**

К р е о н т киради.

ИККИНЧИ ЭПИСОДИЙ

К р е о н т

**Ҳамшаҳарлар! Билишимча, Эдип
Мудҳиш жиноятда айблабди мени.
Дарров етиб келдим сабрим чидамай.
Агар Эдип мени катта кулфатда
Ўзига душман деб билса, азизлар,
Мен бундай доғ, шармсорлик билан
Бошимни кўтариб юра олмайман.
Агар сиз ҳам мени, ҳамшаҳар дўстлар,
Евуз деб билсангиз, аҳволим мушкул!..**

Х о р

**Шоҳ, қария билан жаҳл устида
Анча-мунча гаплар айтиб олишди.**

К р е о н т

**Шоҳ дебдики, гўё, гапимга кириб
Авлиё гирт ёлгон сўзлаган эмиш.**

Х о р

Деди, няятини аммо билмадик.

К р е о н т

**Виждонсиз! У ҳушёр ақли билан
Бўҳтон ёғдирибди менинг шаънимга!**

Хор

**Қайдам. Шоҳлар иши бизга қоронгу...
Дарвоқе, ўзи чиқди ана қасридан.**

Э д и п

**Ниҳотки? Сенмисан? Шоҳнинг қотили,
Тожу тахтимизга қасд қилган ўғри,
Менинг остонамни босиб кирдингми?
Ҳали сен шу қадар ҳаёсизмисан?**

Худо ҳаққи, айт-чи, мени сен, нима —
Аҳмоқ деб билдингми, ёки қўрқоқ деб?
Еинки, илондай сирғалиб кириб,
Қолдирмоқчимидинг мени гафлатда?
Тентаклик эмасми, ўзинг айт ахир
Тахтга хуруж қилмоқ пулсиз, аскарсиз?

К р е о н т

Буни мендан бўлак одамга айтсанг
Шармисор қиларди ўзингни, Эдип.

Э д и п

Ажаб сўзамолсан. Аммо бу сафар
Евуз тилингни тий. Душмансан менга.

К р е о н т

Йўқ, қулоқ сол ахир — мен айтиб берай...

Э д и п

Ўзингни оқлашга уринмасанг, бас.

К р е о н т

Маънисиз гурурни фойдали билсанг,
Ақлинг жойдамас, Эдип, билиб қўй.

Э д и п

Қон-қардош жонига қасд қилган ҳеч вақт
Интиқомсиз қолмас, сен ҳам билиб қўй.

К р е о н т

Бу фикринг маъқулдир, тўғри гап. Аммо —
Нима зарар кўрдинг мендан, айтгин-чи?

Э д и п

У шум авлиёни чақиртиргин деб
Кенгаш берганимидинг менга ё йўқми?

К р е о н т

Ҳануз барқарорман ўша фикримда.

Э д и п

Айт-чи, қачон эди шоҳингиз Лайнинг...

К р е о н т

Нима «Лайнинг...»? Очиқроқ гапир.

Э д и п

Евузлар қўлида ҳалок бўлгани?..

К р е о н т

Узоқ йиллар ўтди, кўп узоқ йиллар.

Э д и п

У маҳал бормиди бу авлиёнгиз?

К р е о н т

Ҳа, ҳа. Ҳозиргидай, доно, ҳурматли.

Э д и п

Тилга олармиди мени ўшанда?

К р е о н т

Йўқ, ҳеч қулоғимга чалинган эмас.

Э д и п

Уша пайт қотилни қидирганмисиз?

К р е о н т

Ҳа, албатта. Бироқ, тополмаганмиз.

Э д и п

Бўлмаса, чол нега сукут сақлаган?

К р е о н т

Буни мен билмайман. Айта олмайман.

Э д и п

Аmmo билганингни очиқ-ойдин айт.

К р е о н т

Нимани? Сўрайбер, билсам — айтаман.

Э д и п

**Тил бириктирмаса чол сенинг билан,
Журъат этолмасди мени айблашга.**

34

К р е о н т

Чол нима деганин ўзинг биласан.
Менинг саволимга энди жавоб бер.

Э д и п

Мени қотилликда айблай олмайсан.

К р е о н т

Синглимнинг эрисан, Эдип, шундайми?

Э д и п

Ҳа, бунини мен инкор этмайман.

К р е о н т

Демакки, Фивада у ҳам малика?

Э д и п

Некин орзу қилса, келтирдим бажо.

К р е о н т

Мен-чи? Менинг ҳам ҳеч улушим борми?

Э д и п

Ана, ошкор бўлди сохта дўстлигинг.

К р е о н т

Йўқ, сен сўзларимнинг мағзини чақ.
Шундоқ ҳам ҳукмрон, ташвишсиз бўлсаму
Нега мен тож-тахтга интилармишман?
Тожу тахт бир умр даҳшат демак-ку?
Шоҳликни орзу қилган эмасман,
Менга ундан жиндак улуш бўлса бас.
Доим шундай ўйлар ақли расолар.
Ҳадиксиз оламан божу армугон,
Ундай қилолмасдим агар шоҳ бўлсам,
Нуфузли, беташвиш бу фароғатдан
Сенинг тожу тахтинг афзал эканми?
Е ақлим шу қадар қашшоқмедикки,
Молу манфаатга кетсам муккамдан?
Толени, мартабам, иззатим баланд,
Саройга келганлар мени йўқлайди,
Кўпларининг изми менинг қўлимда;

Воз кечармишманми шу имтиёздан?
Йўқ, ёзмишга шукур, эсим жойида.
Сен айтган номаъқул ишлар менга ёт,
Маслаҳат кўрмайман ўзгаларга ҳам.
Тагин ишонч ҳосил қилайни десанг
Дельфадан ўзинг ҳам суриштириб кўр:
Тўғри айтибманми Худолар гапин?
Агар фолчи билан фитнам бор бўлса,
Ишонч ҳосил қилсанг — ўлимга буюр:
Ўлимга ҳукм этай ўзимни ўзим.
Қуруқ шубҳа билан айблаб бўлмайди,
Оқни қора демак бизга ярашмас.
Садоқатли дўстдан воз кечиш эса
Қанотсиз талпиниш билан баробар.
Пок қалбни билмоққа вақт керак экан,
Аблаҳни билмоққа бир кун кифоя.

Х о р

Маъқуллар бу гапини ақли бор одам,
Сўнгги бахайр ўлмас шошқалоқликнинг.

Э д и п

Аmmo душман шошиб хуруж қиларкан,
Жадал тадбирларга мен ҳам мажбурман.
Агар имилласам, гафлатда босиб
Кўкка совурмасми хонумонимни?

К р е о н т

Ниятнинг бадарга қилишми мени?

Э д и п

Бадаргамас, ўлим. Токи билиб ўл:
Оқибати хунук хасадчиликнинг.

К р е о н т

Демак, сени ишонтиролмадим...

Э д и п

Йўқ, ишонч сенга хайф.

К р е о н т

Ақлинг соғ эмас.

Э д и п

Мен ўз ишларимда — оқил ва соғлом.

К р е о н т

Менинг ишларим-чи?

Э д и п

Сен — мунофиқсан!

К р е о н т

Ақлинг жойидамас...

Э д и п

Мен — ҳукмронман!

К р е о н т

Шум ҳокимлик — офат.

Э д и п

О, Фива, Фива!

К р е о н т

Бунда сенгинамас, мен ҳам ҳокимман.

Х о р

Бас қилинг, жаноблар, заб мавридида
Ардан Иокаста чиқиб келмоқда.
Баҳсини яхшиликча ечар, эҳтимол.

И о к а с т а

Баҳсга нима бор, бадбахт тентаклар!
Шаҳар талвасада азоб тортсаю
Бунда беҳуда баҳс — уят эмасми?
Эдип, ётоққа кир... сен ҳам, Креонт, —
Дардга айланмасин кичик жароҳат.

К р е о н т

Синглим, шоҳ Эдипнинг амри-ла менга
Икки мудҳиш жазо таҳдид қилмоқда:
Шармандали қатл ва ё бадарга.

Э д и п

Шундай, хотин. Қўлга тушиб қолди:

Мени макр билан йўқ қилмоқчийкан.

К р е о н т

**Мени айблашингда адолат бўлса
Бахти қаро бўлай абадул-абад!**

И о к а с т а

**Эзгу онг ҳурмати, менинг ҳурматим,
Рўпарангда турган барча тирик жон,
Инсонлар ҳурмати, ишонгил унга,
Инон унга, Эдип.**

К о м м о с

1-с т р о ф а

Елбораман, тингла, ўйлаб кўр, ён бер.

Э д и п

Аммо мен нимага ён берай, гапир.

Х о р

**Бир умр виждони пок одам эди,
Ҳозир эса бунда қасамёд этди.
Авф эт уни, шоҳим!**

Э д и п

Илтимосингнинг

Маъносини ўзинг биласанми?

Х о р

Ҳа.

**Қайнаганг дили пок. Ўз дўстларингни
Беҳуда мишмиш-ла айблаш яхшимас.**

Э д и п

**Сенинг ниятингни пайқадим: сен ҳам
Мени бу шаҳардан даф этмоқчисан.**

Х о р

2-с т р о ф а

**Е худолар, ёлбораман:
Қора бўлса ниятим,**

38

Дуч келай қаҳрингизга,
Юз ўғирсин дўстларим,
Улиб кетай хору зор.
Кулфатзада юртимнинг
Қайғусида ёнаман.
Нега яна кўпайтирмоқ
Кўҳна бахтсизликларни?
Нима бўлар билатуриб
Дард устига дард қўшсак?!

Э д и п

Бу ёвузнинг сўзларидан эмас,
Аянчли нолангдан кўнглим юмшади.
Майли — кетаверсин, нима бўлса бўлар,
Улдирсинлар мени, қувсинлар, майли...

К р е о н т

Кўнглингда кек билан ён бермоқдасан.
Жаҳлдан тушганда пушаймон ема.
Бундай хулқу феълинг ўзингга азоб.

Э д и п

Кетасанми, йўқми?!

К р е о н т

Сен мендан кечдинг,
Аммо булар учун — ўша-ўшаман.

Ч и қ и б к е т а д и .

Х о р

1- а н т и с т р о ф а

Шоҳни ўз кўшикига бошла, маляка.

И о к а с т а

Йўқ, мен ҳаммасини аниқлашим шарт.

Х о р

Сўздан шубҳа туғилди...
Эҳтимол беҳудадир,—
Туҳмат яраси ёмон.

И о к а с т а

Қаттиқ айтишдими?

39

Х о р

Ҳа.

И о к а с т а

Нима сабаб?

Х о р

Менга қолса, ҳозир, шу ҳолимизда
У узилган баҳсга қайтмаган тузук.

Э д и п

Кўнгилчанлик сени заифлаштирибди —
Қаҳрим оташини сўндирмоқчисан.

Х о р

2- а н т и с т р о ф а

О, шаҳаншоҳ, неча бор
Қасамёд этдим сенга!
Агар сени тарк этсам
Чиндап бўлардим аҳмоқ.
Бизга келган йилингоқ
Кулфатдан халос этдинг
Қадрдон ўлкамизни.
Ҳозир ҳам бўлсанг эди
Бизга одил раҳнамо!

И о к а с т а

Мени хабардор эт, худо ҳаққи, шоҳ,
Қалбингда қаҳр ўтип ёққан нимадир?

Э д и п

Марҳамат, маликам, сендан сирим йўқ.
Гап — аканг Креонтнинг маккорлигида.

И о к а с т а

Айт менга, низонинг сабабини оч.

Э д и п

Унинг-ча, мен шоҳнинг қотилимишман.

И о к а с т а

Биров ўргатганим, ё ўз фикрим?

40

Э д и п

Маккор авлиёни юборди аввал,
Сўнг ўзин оқлади юбормадим, деб.

И о к а с т а

Эдиш, бу гапларни ҳаёлингдан қув!
Менга ишонавер: ҳали инсондан
Соҳиби башорат туғилган эмас.
Мен сенга келтирай мухтасар далил:
Лайга худоданми, муҳибларданми,
Ишқилиб, ғойибдан бир овоз келди,
Яъни, Лайнинг шўрлик тақдири шуки,
У ўз фарзандининг қўлидан ўлгай.
Ваҳоланки, хабарларга кўра,
Лайни чорраҳада ўша огир йили
Номаълум йўлбосар ўлдириб кетди.
Уғлимизни эса, туғилган куниёқ
Тушигиним билан боғлаб, отаси
Тог-тошга элтиб ташлатган эди.
Шундай қилиб, ўғил — падаркуш эмас,
Ғойибдан бўлган сас бажо келмади.
Бир умр қалтираб яшадю Лай,
Аммо бегонадан келди ўлими.
Башорат дегани бекор, инонма.
Фақат тангригина ҳар ишга қодир:
Бандасини не қилса ихтиёрида.

Э д и п

Ҳар сўзингдан ортар шубҳам, гумоним,
Ҳар сўзинг кўнглимга солар гулгула.

И о к а с т а

Нега безовтасан, яна нима гап?

Э д и п

Ҳали нима дединг, яна такрорла-чи:
Лайни чорраҳада ўлган дедингми?

И о к а с т а

Шундай гап юрарди, ҳозир ҳам шу гап.

Э д и п

Қаерда юз берган? Қай чорраҳада?

И о к а с т а

**Фокида деган жой. Давлия, Дельфадан —
Унда қадим йўллар келиб туташган.**

Э д и п

Қанча вақт ўтди ўшандан буён?

И о к а с т а

**Сен бу ерда тахтга чиқарингдан
Бир неча вақт аввал келди шум хабар.**

Э д и п

Ғраб! Не кунлар бор менинг бошимда?

И о к а с т а

Сен ўзгариб кетдинг, нима ган, Эдип?

Э д и п

**Сўрама... Лай қандоқ одам эди, айт:
Раиғ-рўйи, бўй-басти, ёшмиди, кекса?**

И о к а с т а

**Бўйдор одам эди, сочи кумушранг,
Мана, сендек эди турқи тахминан.**

Э д и п

**О, минг лаънат! Машъум қора кунлар
Битганга ўхшайди шўр пешонамга!**

И о к а с т а

Мен қўрқиб кетяшман! Нима бўлди, айт?

Э д и п

**Шубҳам борки, авлиё кўр эмас...
Менинг саволимга яна жавоб бер...**

И о к а с т а

Сўра, билганимнинг бари айтимаан.

Э д и п

**Кўпмиди ёнида шахсий соқчиси,
Каттароқ отряди бормиди шоҳнинг?**

42

И о к а с т а

Бешовлон эдилар, бири жарчи эди.
Шоҳ эса, фойтунда ёлғиз борарди.

Э д и п

Бас! Эвоҳ! Ҳаммаси, ҳаммаси равшан.
Аммо ким келтирди хабарни сизга?

И о к а с т а

Евузлардан қочиб қутулган навкар.

Э д и п

У ҳозир омонми, шаҳримиздами?

И о к а с т а

Афсус, йўқ. Лайдан сўнг тожу тахтимиз
Сенга текканини эшитиб, навкар
Тиз чўкиб, тирмашди этакларимга,
«Ййловли тоғларга юборинг мени,
Пойтахтдан узоқда яшайман», деди.
Унга жавоб бердим. У қул бўлса ҳам
Шундай марҳаматга муносиб эди.

Э д и п

Тезда чақиртириб келиш мумкинми?

И о к а с т а

Албатта, албатта. Лекин нимага?

Э д и п

Қўрқаман, ортиқча гапиривордим...
Қисқаси, мен уни кўришим керак.

И о к а с т а

Майли, келсин. Аммо изтиробингнинг
Бонсин билмоққа мен ҳам ҳақлиман.

Э д и п

Йўқ демайман, ахир сенга айтмасам,
Кимга ҳам айтаман дардимни, хотин?
Ҳикоями эшит: отам коринфлик
Полиб деган одам; онам — Метропа,

Дорлар уругидан бўлади асли.
Коринфда таниқли йигит эдим мен,
Аммо бир гаройиб воқеа бўлди:
Ширакайф бир меҳмон базм пайтида
Мени «ташландиқ» деб қилди ҳақорат.
Номусдан ер билан яксон бўлдим
Ғазабимни босдим тонггача базўр
Ва айтдим бу гапни ота-онамга.
Улар кўп ғазабнок сўзлар айтишди
Оғзи шалоқ меҳмон шаънига.
Андак таскин топдим. Лекин шунда ҳам
Кўнглимда шубҳанинг шарпаси қолди.
Эл аро тарқалди базмдаги гап.
Шунда мен ҳеч кимга бир сўз айтмасдан
Дельфага, Аполлон қошига кетдим.
Раво кўрмадию тангри жавобин,
Аммо менинг шўрлик ёлғиз бошимга
Минг бало, кулфатлар қилди башорат:
Тақдирда онамга уйланаarmiшман,
У туққан болалар жирканч бўлармиш,
Отамнинг қотили бўлар эмишман.
Бундай башоратни эшитгандан сўнг,
Мен узлатга кетдим. Коринфдан узоқ,
Волидамдан узоқ, отамдан узоқ,
Мудҳиш тақдиримдан қочдим узлатга.
Қочдим — бир чорраҳа устидан чиқдим,
Шоҳни ўлдиришган сен айтган жойдан.
Хотин, сенга очай ҳақиқатни мен:
Уша чорраҳага яқинлашгандим,
Худди сен айтгандай отли фойтонда
Бир жарчи ва бир чол менга дуч келди.
Жиловдор билан чол зўрлик ишлатиб
Мени йўлдан четга ҳайдай бошлашди.
Жиловдор мени бир урганда, мен ҳам
Дангал бир туширдим жаҳл аралаш.
Кейин, ўтаётган фойтун ёнидан
Чолнинг ўзи турди найза ўқталиб.
Бир дам ўтгани йўқ — гурзим зарбидан
Оёғим тагига шилқ этиб тушди.
Кейин... қисқа жангда... барин ўлдирдим.
Ераб! Наҳот бунинг Лайга дахли бор?
Унда мени чақмоқ ёндирмас,
Нега қора туфроқ қаърига ютмас?

Нега шу кунгача ёруғ дунёни,
Инсон чеҳрасини кўриб турибман?
Нега? Нега? Нега тирикман ахир,
Лаънатга кўмдим-ку ўзимни ўзим,
Махлуқ эмасманми, марҳум тўшагин
Қонли қўлим билан булгасам?!
Қочиб керак, қочиб... Аммо қаёққа?
Қайта олмайман мен ўз ватанимга:
Унда мен падаркуш бўлиш хавфим бор,
Туғишган отамни унда ўлдириб,
Опамни никоҳга олишим лозим;
Худо тайинлаган даҳшатли тақдир,
Шўрлик пешонамдан ўзим қўрқаман,
Дўзах азобидан қўрқаман...
Йўқ, раҳмсиз, ҳиссиз таңгрилар!
То абад манглайда чиркин доғ билан,
Дўзах азобида умр кўргунча
На тупроқда изим, на элда исми
На ёруғ дунёда жисмим қолмасин!

Х о р

О Эди, бизлар ҳам таҳликадамиз.
Аммо ноумид бўлма гувоҳ келгунча.

Э д и п

Ҳали кўнглимда бор қилдай бир илинж —
Мен ўша чўпонни кутишим керак.

И о к а с т а

Зора, чўпон кирса жонингга ора.

Э д и п

Сен айтгандек бўлса унинг гаплари,
Мен бу кулфатлардан тамом холиман.

И о к а с т а

Мен бирон муҳим гап айтдимми сенга?

Э д и п

У ҳам айтганимиз-ку ўша маҳалда
Шоҳни қароқчилар ўлдиришди деб?
Қароқчилар кўпчилик эди, деб
Чўпон тасдиқласа, мен бундан холис.

Бордию у, қотил ёлғиз эди, деса,
Бу қонли жиноят менинг зиммамда...

И о к а с т а

Иўқ, йўқ! У ҳам шу гапни айтган,
Энди ўз сўзларин инкор этолмас.
Бутун шаҳар гувоҳ унинг гапига.
Агар ўз сўзидан тонса ҳам чўпон,
Лайни менинг ўғлим ўлдирди, деган —
Аполлон башоратин этолмас исбот.
Чиндан қотил эмас менинг фарзандим,
Чунки у шўрликни туғилган кунидеъ
Отаси тоғларга элтиб ташлатган.
Бинобарин, худолар башоратига
Сира ишонмайман ўла-ўлгунча.

Э д и ш

Гапинг ҳақ ва лекин чопар юбор тез,
Чўпонни жадалроқ чақириб келсин!

И о к а с т а

Ҳозир буюраман. Уйга кирайлик,
Кўнглинг не истаса бажо келтирай...

К и р и б к е т а д и л а р .

ИККИНЧИ СТАСИМ

Х о р

1- с т р о ф а

Худоларнинг эзгу каломин,
Эзгу амал, доно амрини
Муқаддас покликда асрагай,
Омонликда асрагай Тақдир.

Арши аъло — Олимп тоғлари,
Унда яшар илоҳий авлод.
Унда мангу гафлат бегона,
Илоҳий руҳ ҳушёру бедор.
Илоҳий руҳ мангу навқирон,
Мангу ҳаёт, мангу ягона.

1- а н т и с т р о ф а

Тақаббурлик — зулм манбан.

Эзгуликка ётдир такаббур.
Толеига етса ҳам, бир кун
Мусибатга бўлур мубтало.
 Шаҳрим ҳаққи, ҳар бандасига
 Эзгу ният ёр бўлсин доим.
 Эзгу ният билан яшасак,
 Бошимизда паноҳ тангрилар!

2- с т р о ф а

Инсон агар ҳаддидан ошса
Лафзида ё амалларида,
Ё қўрқмаса илоҳ ҳукмидан,
Ёвуз тақдир насиб бўлгуси!
 Уз нафини изласа фақат,
 Жирканмаса агар ҳаромдан,
 Кавлаштира эзгу сирларни,
 У худо қаҳридан қутулмас!

2- а н т и с т р о ф а

Тангриларнинг башорати
Агар бугун бажо келмаса,
Мен бормайман ибодатга!
Художўйлар қиблагоҳи —
Олимп менга бегона!
Агар бўлсанг қудрат соҳиби,
Кулли олам бўлса измингда,
Шафқатсиз қаҳрингни ёғдир, о Зевс!
Эвоҳким, Лай тўғрисидаги
Башоратинг бўлди беҳуда.
Қани Аполлоннинг қутлуғ иззати?
Қани имов, қани ибодат?

УЧИНЧИ ЭПИСОДИЙ

И о к а с т а

Худолар, Фиванинг ҳукмдорлари!
Мен бугун мушки анбар, гултож кўтариб,
Олимпга — худолар даргоҳи сари
Сафарга чиқмоқчи ихтиёр этдим.
Эдининг кўнглига гулгула тушди.
Ақлидан оздирар уни изтироб.
Ҳар эртанги кунда кўрар бир даҳшат.
Фақат шум хабарга муштоқ юраги.

Тасалли бермоққа ожизман, ожиз...
Бориб, изларингни ўпсам, Аполлон,
Тавбаю ноламни тинглагаймисан,
Халос этгаймисан бу қийноқлардан?

Э л ч и к и р а д и .

Э л ч и

Муҳтарам Фиванинг фуқаролари,
Ижозат бергайсиз, саломдан кейин
Сўрсам шоҳ Эдипнинг хонадонини.

Х о р

Шоҳнинг арки шудир. Ўзи кўшқида.
Бу киши малика, жуфти ҳалоли.

Э л ч и

Аё, шаҳаншоҳнинг суюк бекаси,
Файз аримагай хонадонингдан!

И о к а с т а

Бизни эъзоз этган таъзимкор меҳмон,
Қабул эт бизнинг ҳам эзгу туйғумиз.
Арз билан келдингми, хушxabар билан?

Э л ч и

Муждам шоҳ саройин хушнуд қилгуси.

И о к а с т а

Кимнинг элчисисан? Қандай гапинг бор?

Э л ч и

Мен Коринфдан келдим. Гапим, эҳтимол,
Сенга хуррамлик ҳам, дард ҳам етказар.

И о к а с т а

Бу қандай гап? Ҳам дард, ҳам шодлик?

Э л ч и

Коринф фуқароси ўгли Эдипни
Тахтга кўтармоқни ихтиёр этди.

И о к а с т а

Полиб-чи? Коринфда ҳукмронмасми?

Э л ч и

Полиб вафот этди, худо раҳматлик.

И о к а с т а

Ажабо, нималар деяпсан ўзинг!

Э л ч и

Ажал ютсин, бўлса сўзимда ғалат.

И о к а с т а

Ҳай, ким бор, тезроқ шоҳни чақиринг.

Мана, худоларнинг башоратлари!..

Эдип падаркушлик қисматида қўрқиб

Полибдан узоқда қочиб юрганди.

Унда Полиб эса қисматдан дариг,

Ўз ажали билан ўлиб кетибди.

Э д и п к и р а д и.

Э д и п

Иокаста, суюкли маликам,

Не сабаб, чорлабсан мени кўшкимдан?

И о к а с т а

Элчига қулоқ сол, энди нима бўлди

Қисмату башорат деган сафсата?

Э д и п

Ким экан у? Менда гапи борми?

И о к а с т а

У Коринфдан хабар келтирибди,

Отанг Полиб вафот этганмиш.

Э д и п

Нима, нима? Қани, ўзинг гапир.

Э л ч и

Илк саволинг агар шу бўлса,

Яна айта қолай: у вафот этди.

Э д и п

Биров ўлдирдимми? Дарддан ўлдимми?

Э л ч и

Сал дарддан қилт этгай қария жони.

Э д и п

Демак, касал бўлиб ўлиб кетдимми?

Э л ч и

Касаллик, қариллик...

Э д и п

О, эсиз, эсиз!

Менга падаркушлик қора қисматин
Шум башорат қилган қоҳинлар қани?
Бекор биз уларни эъзозлаб, хотин,
Шазлига ибодат қилиб юрибмиз.
Отам ўлиб кетган, отам қабрда,
Мен эса қиличга қўл урганым йўқ.
Эҳтимол, у ёлғиз ўғлини қўмсаб,
Соғиниб-саргайиб ўлиб кетгандир.
Хуллас, бекор гаждир қисмат, башорат,
Полиб олиб кетди барин узлатга!

И о к а с т а

Сенга айтмовдимми такрору такрор.

Э д и п

Ваҳима ҳалқумдан тутганди, хотин.

И о к а с т а

Энди ваҳимани яқин йўлатма.

Э д и п

Онам никоҳидан ҳамон қўрқаман.

И о к а с т а

Инсон тасодифлар папжасидадир,
Қисмат қопунлари бизга бегона.
Бегам яшаш керак, баҳоли қудрат...
Очанг никоҳидан хавотир олма:
Бўлади, одамлар баъзан тушида
Кўрармиш опаси билан ётганин;

50

Туш тумандай тарқаб, унутилади-да,
Яшайверадилар беғам, бепарво.

Э д и п

Гапинг ҳақдир. Аммо... онам барқайт.
Шунинг учун, гапинг ҳақ бўлса ҳам,
Юрагимдан чиқмас қўрқув, ваҳима.

И о к а с т а

Ҳарна, ота гўри — сенга тасалли.

Э д и п

Ҳа, Лекин буниси... тириги...— даҳшат.

Э л ч и

Хавотириг кимдан, мен тушунмадим.

Э д и п

Полибнинг беваси, Метропа тирик.

Э л ч и

Нечун у бу қадар қўрқув соларкан?

Э д и п

Худонинг даҳшатли башорати бор...

Э л ч и

Билсак бўлармикан, ё сирли у гап?

Э д и п

Бўлади. Бир замон тангри Аполлон
Менга мудҳиш қисмат башорат этган:
Ўз отасин ўзи ўлдиргай деб,
Никоҳга олгай, деб, туққан онасин...
Шу сабаб ватаним — Коринфдан узоқ
Бу ерларда яшаб юрибман.
Бунда мен бахтлиман, лекин, ҳар қолда
Ота-она юзи фарзандга иссиқ...

Э л ч и

Шу ваҳима билан қувгиндаман, де?

Э д и п

Яна қўрқар эдим падаркушликдан.

Э л ч и

Бўлмаса, мен сени халос айлай, шоҳ.
Хуш хабар элчиси эканман чиндан.

Э д и п

Шоҳона мурувват сенга садага.

Э л ч и

Мен сени Коринфга чорлаб келганман.
Муруватингдан ҳам умид йўқ эмас.

Э д и п

Зинҳор қайтолмайман ота юртимга.

Э л ч и

Кўп гапдан беҳабар экансан, агар...

Э д и п

Нима «агар?» Гапир, худо ҳаққи, чол!

Э л ч и

...Агар қувгинларга шу сабаб бўлса.

Э д и п

Феб башорат қилган қисматдан қўрқиб...

Э л ч и

Отамдан, онамдан қўрқаман дегин?

Э д и п

Худди шу, қария, бутун даҳшат шу.

Э л ч и

Қўрқишинг асоссиз, тўғриси айтсам.

Э д и п

Нега? Ахир — улар менинг туғишган...

Э л ч и

Иўқ, йўқ, улар сенга тамом бегона.

Э д и п

Сен нима деяпсан, Полиб — ўз отам.

Э л ч и

Мен сенинг ўз отанг бўлган сингари.

Э д и п

Сен ҳеч ким эмассан, у эса — отам!

Э л ч и

Мен ҳаммас, у ҳаммас падаринг, ишон.

Э д и п

Нега ўғлим дерди бўлмаса мудом?

Э л ч и

Менинг қўлларимдан олганди сени.

Э д и п

Ёт қўллардан олиб, бу қадар севмоқ?

Э л ч и

Тирноққа зор эди бечора Полиб.

Э д и п

Сен мени қаёқдан топиб келгандинг?

Э л ч и

Киферон горининг чангалзоридан.

Э д и п

Нечук бориб қолдинг у тоғу тошга?

Э л ч и

Чўпонлик қилардим тоғли яйловда.

Э д и п

Демак, чўпон эдинг, ёлланган чўпон?

Э л ч и

Халоскоринг эдим мен сенинг, ўғлим.

Э д и п

Бирон дардга дучор бўлганмидим мен?

53

Э л ч и

Буни тўпигингдан билса бўларди.

Э д и п

Эвоҳ! Эски дардни эслаш на даркор?

Э л ч и

Симга ўралганди оёқ, ечганман.

Э д и п

Ераб! Ким экан у бағри тош одам?

Э л ч и

Менга чақалоқни берган биледи.

Э д и п

Ҳали ўзим тоқдим демаганмидинг?

Э л ч и

Мен олдим бошқа бир чўпон қўлидан.

Э д и п

Ким эди у? Айта оласанми?

Э л ч и

Лайнинг навкариман деганди, чоғи.

Э д и п

Илгариги Фива шоҳи Лайнингми?

Э л ч и

Ҳа, шоҳга чўпонлик қилар экан у.

Э д и п

У тирикми ҳозир? Топса бўлармикин...

Э л ч и

Уни шу ерликлар билса эҳтимол.

Э д и п

Айтинг, қариялар, ҳеч бирингизга
Элчи тилга олган чўпон маълумми?

Уни бунда ё яйловда учратганмисиз?
Гапир, пайти келди, ечилсин жумбоқ.

Х о р

Сен кўрмоқчи бўлган тоққа кўчиб кетган
Навкар чўпон ўшамасмикин?
Буни сўраш керак Иокастадан.

Э д и п

Хотин, ҳозиргина элчи тилга олган,
Ҳали биз чақиртган чўпон ўшамия?

И о к а с т а

Бари бир эмасми? Мунча ёнмасанг,
Оббо... қўй маана шу гапларни... унут...

Э д и п

Энди калаванинг учин топганда
Нега қўярканман билмай зотимни!

И о к а с т а

Худони ўртага қўйиб, ялинай:
Менга азоб берма, сўрама ортиқ...

Э д и п

Қўрқма, мен қулбачча бўлиб чиқсам ҳам,
Сенинг олий бўлур насли-насабинг!

И о к а с т а

Гапимга қулоқ сол, зинҳор... кавлама.

Э д и п

Барининг тагига етишим керак.

И о к а с т а

Яхшилик истайман... эзгу насиҳат...

Э д и п

Эзгу насиҳатлар жонимга тегди.

И о к а с т а

Билмаганинг афзал зотишгни, шўрлик!

Э д и п

**Сен зоти наслинг-ла кибрланавер.
Боринглар, чўпонни бошлаб келинглар.**

И о к а с т а

**Эвоҳки, бадбахтсан! Сўягги сўзим шу.
Энди мен умрбод сақлайман сукут.**

Ч и қ и б к е т а д и.

Х о р

**О Эдиш, хотининг қаёққа кетди?
Багрин ўртамоқда омонсиз азоб.
Бу сукут бўронлар бошламасайди.**

Э д и п

**Минг балони бошлаб келмайдими!
Наслу насабимни билмоқ истайман,
Шоҳ зоти паст бўлиб чиқмасин дея
Ўшдан хавотир менинг маликам.
Бизга ҳаёт берган Тақдир фарзандиман,
Ун икки ой менинг биродарларим:
Гоҳо фалакдаман, гоҳ ер билан яксон,
Ҳозирги туришим ер-кўкка аён,
Зоти насабимни билмоқ истайман.**

УЧИНЧИ СТАСИМ

Х о р

С т р о ф а

**Башоратга қобил бўлсам,
Кўзим кўрса узоқни,
Олимп билан онт ичамаи:
Эшитарсан, Киферон,
Эртагадан ойли тунда
Сени қутлай бошлаймиз.
Сен Эдишнинг ватанисан,
Ота юрти, бешиги.
Сен азалдан мақбул эдинг
Фиванинг шоҳларига.**

56

Шарафинга биз бошлаймиз
Шодияна маросим.

А н т и с т р о ф а

Онанг ким эди, гўдак,
Умри боқийларданми?
Отанг ким эди, гўдак,
Локсийми ёки Гермес?
Чунки бири азалдан
Ўтлоқларнинг ошиғи,
Бири эса ўзи ҳам
Тоғ-тош аро туғилган. . .
Худолар базмгоҳи —
Геликон чўққисиди
Кайфу сафо тангриси
Сенинг отанг эмасми?

ТҲРТИНЧИ ЭПИСОДИЙ

Э д и п

Мен чўпонни танимайман, аммо
Юрагим ҳовлиқиб кетди, қаранглар,
Биз кутган қария ўша эмасми?
Элчи билан тенгқур кўриниши ҳам.
Кузатиб келмоқда менинг қулларим.
Разм сол, аниқроқ айтарсан ўзинг,
Кўп кўргансан ахир кекса чўпонни.

Х о р

Хотиржам бўл, шоҳим, яхши биламан,
У — Лайнинг кўп ҳалол чўпони эди.

Ч ў п о н к и р а д и .

Э д и п

Аввал сендан сўрай, коринфлик меҳмон,
Сен айтган шумиди?

Э л ч и

Худди мана шу.

Э д и п

Кўзларимга қараб жавоб бер, чўпон:

57

Сен Лайга қулмидинг?

Ч ў п о н

Қул эдим, аммо
Бир фарзанддай эдим хонадонида.

Э д и п

Қандай касб-кордан кун кўрар эдинг?

Ч ў п о н

Аксар пода боқиб тердим ризқимни.

Э д и п

Қайси ўлкаларда кечди ҳаётинг?

Ч ў п о н

Кўпинча Киферон яйловларида.

Э д и п

Бу сенга танишми? Кўрганмисан ҳеч?

Ч ў п о н

Нима қилипти у? Кимни айтяпсан?

Э д и п

Қаршингдаги зотни кўрганмисан ҳеч?

Ч ў п о н

Балки кўргандирман, эслай олмадим.

Э л ч и

Дарров эслолмаса ажаб эмас, шоҳ.
Мен ёдига солай ҳозир бирма-бир.
Сайр этиб Киферон яйловларида
Кезган чоқларимиз ёдингга тушар.
Икки пода эди қарамоғингда,
Илк баҳордан токи совуқ кузгача
Бирга юрмадикми роса уч фасл?
Қишда мен қўйларни қўтонга қувсам,
Сен Лайнинг қасрига ҳайдаб кетардинг.
Эсингдами шулар, тўғрими-йўқми?

Ч ў п о н

Бари тўғри... Эҳ-ҳе, қачонлар эди...

Э л ч и

**Энди айт: сен менга бир чақалоқни
Боқиб олгин дея берганинг ҳақми?**

Ч ў п о н

Берсам нима бўпти, нега сўрайсан?

Э л ч и

**Нима бўлар эди, ўша чақалоқ
Мана, рўпарангда турибди, ошна.**

Ч ў п о н

О тилинг кесилсин, лаънати, жим бўл!

Э д и п

**Сен, қария, уни лаънатлама;
Сенинг сўзларингдир лаънатга лойиқ.**

Ч ў п о н

Менинг айбим нима, шаҳаншоҳ?

Э д и п

Гўдакдан гап очса, сен чап берясан!

Ч ў п о н

Ҳеч нарса билмайди; бари бекор гап.

Э д и п

Қаҳрим оловланмай, яхшилиқча айт.

Ч ў п о н

Чолга, худо ҳаққи, раҳминг келсин, шоҳ!

Э д и п

Қўлини орқасига боғланг чамбарчас.

Ч ў п о н

Оҳ, шўрлиқ пешонам! Нимани айтай?

Э д и п

Бунга чақалоқни берганмисан, айт?

Ч ў п о н

Берганман... ўлганим яхшийди бермай!..

Э д и п

Тўғриси айтмасанг — ўласан, шошма.

Ч ў п о н

Энди бир сўз айтсам, тил тортмай ўлай.

Э д и п

Бу чол, назаримда, қутулиб кетмоқчи.

Ч ў п о н

Гўдакни берганман, дедим-ку, бўлди-да.

Э д и п

Бола кимникийди? Қайдан олгансан?

Ч ў п о н

Бошқа бир одамдан олгандим...

Э д и п

Бошқа бир одамдан? Ким у? Қаерлик?

Ч ў п о н

Бу ёғин сўрама, худо ҳаққи, шоҳ!

Э д и п

Жонингдан умид уз, қайта сўрасам!

Ч ў п о н

У одам шоҳ Лайнинг хонадонидан.

Э д и п

Қулимиди ё қариндоши?

Ч ў п о н

Ё ҳақ! Бу даҳшатни қандай айтаман...

60

Э д и п

Эвоҳ, сен айтишинг, мен тинглашим шарт.

Ч ў п о н

**Лайга фарзанд эди ўша чақалоқ...
Хотинингдан сўра қолган гапларни.**

Э д и п

Гўдакни у берганмиди сенга?

Ч ў п о н

Ҳа, шоҳ!

Э д и п

Нега ахир?

Ч ў п о н

Ўлдиргин дея...

Э д и п

Она — ўз фарзандин?

Ч ў п о н

**Шум башоратдан
Қўрқарди малика.**

Э д и п

Қандай башорат?

Ч ў п о н

**Падаркуш бўлади фарзандинг, дея
Келган маликамга ғойибдан овоз.**

Э д и п

Нега, ундай бўлса, бировга бердинг?

Ч ў п о н

**Жуда раҳмим келди. Бу ошнам уни
Узоқ ўз юртига олиб кетганди.
Болани асрабди кулфатлар учун...
Агар ўша бўлсанг, бадбахтсан, бадбахт!**

Э д и п

Тамом, бари аён! О ёруг жаҳон,
Сўнги бор кўрмоқда кўзларим сени,
Ҳаёт ҳаром, нафас ҳаром, никоҳ ҳаром менга.
Қонга булганганман, жирканчман, жирканч!

Югуриб қасрга кириб кетади.

ТУРТИНЧИ СТАСИМ

Х о р

1- с т р о ф а

Нисон, нисон! О, фоний авлод!
Маъносиз ва бебақо дунё!
Бағри бутун борми оламда?
«Толенм бор» дея улгурмай
Толендан маҳрум бандаси.
Бахти қаро Эдиш, о, Эдиш!
Менга сабоқ бўлди қисматинг.
Сенинг хунук қиссангдан ҳисса:
Бу дунёда бахтли нисон йўқ!

1- а н т и с т р о ф а

Зеҳни ўткир эди, 8 танграм,
Юртимизни аждаҳо қушнинг
Панжасидан тортиб олганди,
Ҳаммамизга маъқулу манзур,
Суянган тоғимиз бўлиб қолганди.
Эдиш, дердик, ҳукмронимиз,
Шаҳримиз аҳлининг кўнглида
Топган эди фаҳру эҳтиром.

2- с т р о ф а

Бугун эса аянч ва бахтсиз,
Виждон азобининг исканжасида.
Хотинига ўғил, онасига эр,
Умрлик кулфатнинг муз панжасида.
Неча йилдан бери, о бадбахт,
Қандай бардош берди сукунат,

Қандай бардош берди оқ ёстиқ,
Қандай бардош берди ота арвоқи?

2- а н т и с т р о ф а

Энди аён: дафъатан босди
Ва шафқатсиз фош этди замон.
Неча йиллар бир қисфада
Бир аёл қўйнида ота ва ўғил,
Бу дунёдан сени кўрмай ўтсам,
Билмай ўтган бўлсам кошкийди,
Тирик мурданг узра йиғлайман,
Лайнинг бадбахт ўғли, шоҳ Эдил!
Худо шоҳид, бир замон бизнинг
Кўзимизга нур бағишладинг.
Энди эса, бизни бир умр
Зимистонга этдинг мубтало.

Х и з м а т к о р киради.

Э к с о д

Х и з м а т к о р

Азиз юртимизнинг фуқаролари!
Мунча мудҳиш экан кўргилигингиз!
Ҳали шоҳ қасрига содиқ экансиз,
Сизнинг зиммангизда азоб, изтироб!
Шундай кўп эканки эски ва янги
Жирканч кирдикорлар бу хонадонда,
Истр билан Фасис юволмас ҳатто!..
Бундай балоларга инсон чидолмас!

Х о р

Ниҳоясиз эди эски кулфатлар...
Яна нима бўлди саройда, гапир!

Х и з м а т к о р

Эвоҳ, айтиш осон, азиз маликамиз
Гўзал Июкаста қазо қилдилар.

Х о р

Машъум, бадбахт аёл! Нима сабабдав?

Узи ўз жонига қасд қилди, шўрлик.
Йўқ, сиз менинчалик ситам чекмайсиз,
Кўрдим, кўз ўнгимда шундай турибди.
Сиз кўрсангиз эди ўртанганларин:
Етогига кирди, кўзлари бежо,
Никоҳ тўшагига қушдай ташланиб
Бирдан сочларини юла бошлади.
Кейин эшикларини тамбалаб олиб,
Марҳум Лайни чорлаб бақира кетди.
Эрини ўлдирган тўнгич ўглини,
Ўз ўгли қўйнига кирган онани,
Унинг болаларин қарғай бошлади.
Эридан эр туққан, ўглидан — бола,
Ҳаром чойшабларин йиртиб ташлади.
Кейин тиичиб қолди, қандай — билмадим.
Сўнгра Эдиб кирди ҳаллослаб, ёниб.
Шундай мудҳиш эди унинг важоҳати,
Узимни йўқотдим уни кўрганда.
Тиг сўраб кимнидир суриштирди у,
Қани хотиним деб айта олмасди,
Айта олмас эди қани онам деб.
Ақлини олганди илоҳий бир куч,
Илоҳий бир кучдан титрар вужуди.
Дафъатан, даҳшатли бир фарёд билан
У ёниқ эшикка ўзини урди,
Ошиқ-мошиғидан суғуриб ташлаб
Ҳолсиз кириб борди ётоқхонага.
Кўрсак: маликанинг оппоқ мурдаси
Силкиниб турипти шифтда осиглиқ.
Бўридай ўкириб йиғлади Эдиб.
Титроқ қўлларини-ла кесди арқонни.
Кейин... оҳ, мен айтолмайман, йўқ, йўқ...
•Таъқиқли чиройга қараб ўрганган,
Меҳрли чеҳрани таний олмаган —
Кўзларининг кўришга ҳаққи йўқ асло,
Қилган ёвузлим, чеккан дардимни
Кўриши керакмас менинг кўзларим!•—
Деб бутун оламни бошга кўтариб
Маликанинг ҳарир, оқ кўйлагидан
Олтин тўғнағични юлиб олдию,
Кўзларига тикди ўткир игнани,

Илма-тешик қилди қорачугларин!
Кўзини кўп марта жароҳатлади.
Томчи-томчи эмас, соқолларига
Сув каби тизиллаб оқиб тушди қон.
Мана, қону ўлик, дод билан тўлди
Бир вақт бахт гуллаган заррин хоналар.

Х о р

У ҳозир ўзинга келдимиз, қалай?

Х и з м а т к о р

Ҳозир дод солмоқда: эшикни очинг,
Отасини ўлдирган аблаҳ қотилни,
Онасинга ётган ифлос мурдорни
Кўрсатинг демоқда, Кадм аҳлига!
Мен, бадбахт, бошимни олиб кетаман,
Токи худоларнинг қаҳри-ғазаби
Юртимга ёғмасин!— дейди бечора.
У дармонсиз, заиф, бошловчиси йўқ...
Фил ҳам кўтаролмас унинг дардини.
Ҳозир кўрасизлар... ана, шарпаси...
Иблис ҳам кўрмасин бунақасини!

К о м м о с

Х о р

Инсон азобини кўриш даҳшатли!
Мен бундай қийноқни эшитмаганман!
У ҳушсиз. Бўлмаса чидамас эди.
Қандай девлар адаштирди сени,
Кимлар раво кўрди мудҳиш қисматни?
Юзингга қарашга юрак дов бермас,
Вужудимга титроқ солмоқда юзинг!

Э д и п

Ераб, лаънатзада, бахти қароман!
Шум қисмат, қайларга бошладинг мени?
Кимларга, қайларга етар овозим?
Қандай дўзахларга ташладинг мени?

Х о р

Кўа кўрса ақлдан оздирадиган

Тубсиз жаҳаннамга етиб келдинг сен.

Э д и п

1- с т р о ф а

О, қора булутлар!..
Даҳшат исканжага олди қалбимни,
Қайга элтиб ташлар мени гирдибод?!
О, қора қисматим!
Заҳарли найзасин санчди мусибат!
Илондай чирмашар хотираларим!

Х о р

Ҳа, сенинг азобу изтиробингни
Кўргулик қилмасин инсон зотига...

Э д и п

1- а н т и с т р о ф а

Эвоҳ! Биродарим!
Елғиз садоқатли суянчигим сен,
Елғиз сен ғамхўрсан кўзсиз шўрликка.
Зулмат сени мендан яширолмапти,
Эвоҳ! Товушингдан таниб турибман.

Х о р

О раҳмсиз, золим! Қандай журъат билан
Абадий сўндирдинг ўз кўзларингни?

Э д и п

2- с т р о ф а

Аполлоннинг амри бу,
Тангри ҳукми, азизлар!
Малъун кулфатларимни
Егкизди охирига.
Кўзларимни мен ўзим,
Мен ўзим яраладим.
Нима қилай бу кўзларни
Энди бу оламда ҳеч нарса, ҳеч нарса
Менинг кўзларимни қувонтирмаса?

66

Х о р

Сен айтгандай бўлди бари, э тангрим!

Э д и п

Нимага қарайман,
Кимни қутлайман,
Кимга керак меҳрим,
Кўзим ёгдуси?
Олиб кетинг мени,
Олиб кетинг тез,
Қутсиз башарамни,
Манфур қиёфамни
Одамлар кўзидан тезроқ яширинг!

Х о р

Қайгули руҳ, эй қора қисмат,
Кошки кўрмасайдим сени то абад!

Э д и п

2- а н т и с т р о ф а

Болаликда оёғимдан
Арқонни ечиб олиб,
Азоблардан қутқазган ким,—
Ушанга тавқи лаънат!
Уша маҳал ўлиб кетсам
Тогда беному нишон,
На қариндош-уруглару
На мен ўзим билардим
Бу даҳшатли кунларни!

Х о р

Бу гапинг ҳақ.

Э д и п

Келмас эдим,
Бўлмас эдим падаркуш.
Бир ёстиққа бош қўймасдим
Туққан волидам билан.
Шу тўшакда мени туғиб,

67

Шунда менга ноз қилган
Жиноятчи шу хотиннинг
Ифлос ҳаромисман!
Бу дунёда бўлса агар бу тенги азоб
Солма инсон бошига!..

Х о р

Мангу зулмат оламини танилабсан,
Тугилмаган маъқул эди...

Э д и п

Сен менга

Таъна қилиб, кенгаш бермай қўя қол.
У дунёда ота-онам юзига
Қандай боқдим — кўзларимни ўймасам?
Бадбахт онам мендан туққан болага
Қандай боқдим — кўзларимни ўймасам?
Йўқ, абадий кўр бўлганим яхшироқ...
Бу шаҳарнинг қалъаси, қасрларин,
Худоларнинг муқаддас ҳайкалларин
Кўриб қувонмоққа энди ҳаққим йўқ.
Юртга қонли доғ туширган қотилни
Йўқ қилишга ўзим фармош берганман.
Энди эса фуқаронинг кўзига
Қандай боқдим — кўзларимни ўймасам.
Йўқ, бу ҳам кам! Қўлим бўлса бақувват
Токи, дўстлар, менинг қабиҳ вужудим
Тубсиз қора зиндонга айлансин! — деб
Қулогимнинг пардаларин йиртардим.
О Киферон! Уша маҳал қўйинингда
Қоя босиб эса мурғак жонимни,
Қийналмасдим чекиб шунча уқубат,
Яшаш яхши — кулфатларни англамай.
Полиб, Коринф, яйраб ўсган ерларим!
Сиртдан сизга соф эдим ва бегуноҳ,
Аммо мараз, разил эдим ичимда!
О тақдир йўлимга тушган чорраҳа,
Едингдами ўша тенгсиз жиноят?
Едингдами қўлларимдан томган қон,
Қалбим қони, отам қони, иссиқ қон?
Нега ёрилмайди бу ер, айтинлар,
Нимага ютмайди мени қаърига!..

68

Елбораман, тангриларни ўртага қўйиб,
Мени яширинглар инсон кўзидан,
Е тезроқ, ташланглар дарёга, жарга!
Ҳазар қилманг, ким бор, етакланг мени,
Келинг, дардим менинг юқумли эмас.

Х о р

Ана, мавридида келди Креонт,—
У арзингни тинглар, берар маслаҳат:
У — пойтахтда ҳозир ёлғиз ҳукмирон.

Э д и п

О аттанг! Мен уни ўшанда ноҳақ,
Ноҳақ таҳқир этдим, эсингиздами?
Қайси юзим билан арзим айтайин,
Қайси юзим билан кутай адолат?

К р е о н т

Масхара қилгани келмадим, Эдип,
Ўша таҳқирингга таъналарим йўқ.
Агар инсонлардан номус қилмасак,
Офтоб ҳурматин қилайлик ахир...
Нега кўз-кўз қилиб ҳамон турибсиз
Оламга бу янглиг шармандаликни?
Уни тупроқ қабул эта олмас,
Ёмғир ювмас уни, нур қилар ҳазар.
Уйга олиб кириг тезроқ Эдипни,—
Кўрса яқинлари, майли, баҳарнав...

Э д и п

Қаддингда бу қадар кўрку салобат,
Келибсан мен бадбин махлуқ қошига,
Қулоқ сол, мен сенинг ташвишингдаман.

К р е о н т

Қандай юмушинг бор?

Э д и п

Мени қувиб сол
Инсонлар кўзидан йироққа тезроқ.

К р е о н т

Шундай қилмоқчиман, лекин, аввало

Тангридан ижозат сўраб кўрай-чи.

Э д и п

**Тангрининг ҳукми бор: юртнинг шаънига
Қонли доғ туширган қотилга — ўлим.**

К р е о н т

**Бундан хабарим бор, шундай бўлса ҳам,
Тангрини эслайлик мушкул онларда.**

Э д и п

Худога номимни яна ёд этмоқ...

К р е о н т

Энди сен илоҳга инонсанг керак?..

Э д и п

**Ишончу илинжим сенда, Креонт:
Уни... уйдагини... ўзинг дафн этгил,
Ўзинг бил... бу сенинг қондошлик бурчинг.
Менга шаҳар аҳли мотам тутмасин,
Мен ундан ёмонлик кўрмадим, раҳмат.
Киферонга кетай, ижозат берсанг,
Унда боқиб олган отам, онамнинг
Хилхонаси ҳам бор, қабрим тайинли.
Аммо биламанки, мени ажал олмас,
Мени дард ўлдирмас, шуниси ёмон.
Янги алам, янги дардлар учун
Омон сақлаб келди жонимни ажал.
Нима бўлса бўлар, энди бу ёгини
Тақдирнинг ўзига ҳавола қилдим.
Катта ўғлонларим ташвишин тортма.
Улар ўз йўлларин топиб кетишар.
Аммо сабил қолди ёш-ёш қизларим,
Эрка ўсган қизлар, ожиз шўрликлар,
Шуларга шафқат қил, улар бегуноҳ.
Энди эса, шоҳим, менга ҳиммат қил:
Шуларнинг бошини силай сўнгги бор,
Уксиб-тўйиб йиғлай бағримга босиб...
Оҳ, қандай йиғларман, кўзда ёшим йўқ...
Қани улар, кўрсат, олижаноб шоҳ,
Оёқ шарпалари келяптими?..**

Қизларим, жонгинам... Сизмисиз, қани?
Креонт, уларни сен чақирдингми?

К р е о н т

Ҳа, жиндек, сўнгги бор ёиларида бўл;
Сўнгги қувонч сенга, сўнгги тасалли.

Э д и п

Толеинг ёр бўлсин! Худолар сени
Умр йўлларингда ардоқлагуси!
Қайдасиз, қизларим, яқинроқ келинг...
Илк бор ака бўлиб... қўл чўзай сизга,
Кеча чақнаб турган порлоқ кўзларни
Бугун бу аҳволга солган мен ўзим...
Ёнингизда турган шу бадбахт ота
Кўрмасдан... билмасдан... сизни оламга
Келтириб қўйди-ку... ўз онасидан...
Сизни кўрмасам ҳам... сиз деб бағрим қов...
Мен-ку бир амаллаб ўлиб кетарман,
Сиз қандай яшарсиз инсонлар билан?
Кўпчилик ичида бош кўтаролмай,
Тўю маъракадан қайтарсиз йиғлаб.
Бировлар бахтига жовдираб ўсиб,
Бўй етганда сизни биров хоҳламас.
Пешонангиздаги шармисорликни,
Аждод иснодини бутун бир умр
Тавқи лаънат каби олиб юрарсиз...
Ераб, яна қандай балоларинг бор?
Отангиз падаркуш, онангиз эса —
Сизни ўз ўглидан туққан қабоҳат.
Тубанликда ўтар сизнинг умрингиз,
Меҳр кўзи билан боққувчи бўлмас,
Елгизликда бевақт, гулдай сўларсиз...
Креонт, буларга қилгин оталик,
Бошпанасиз қўйма, қилма хору зор,
Бировнинг нонига интизор этма,
Раҳм қил нораства бечораларга.
Эшитдингми, Креонт, онт ичасанми?
Олижанобсан-ку, қайдасан, гапир!..
Сизга, етимларим, жигарбандларим,
Эс-ҳушлик бўлсангиз айтардим ўғит...
Тақдир измидасиз... қисматингиз оғир,
Фақат бўлманг дейман менчалик бадбахт.

Х о р

**Эдиб сизга ибрат бўлсин, фивалик фуқаролар,
Мушкулларни осон этган шон-шавкатли шоҳ эди,
Ҳавас билан боқар эди йўлларига ҳар инсон,
Энди эса бирдан чўкди балолар гирдобига!
Бундан чиқди, инсон деган сўнгги кунни ўйласин,
Бало-қазоларни енгиб, сўнгги нафасигача
Виждон билан, омонликда яшаганлар — комрон!**

ЮНОН ТРАГЕДИЯЛАРИНИНГ ТУЗИЛИШИГА ДОИР

Юнон трагедиясига хос махсус терминлар жаҳоннинг ҳамма тилларида ўз ҳолича қолдириб келинмоқда. Бу уларнинг илмий аниқлигини сақлайди. Ўзбек тилида ҳам улар таржима қилинмай, асосан ўз ҳолича олинди.

Парод ва стасим — асардаги асосий қисмларнинг чегаралари ҳисобланиб, бири — хорнинг ҳаракат майдонига — саҳнага кираверишдаги, бири — унга киргандан кейинги ашуласидир.

Эписодий — персонажларнинг диалоглари, яъни воқеалар қисми, унда хор ҳам бир персонаж сифатида иштирок этади.

Пролог — пароддан олдин келадиган ибтидо. Бу термин, маълумки, ҳозирги адабиётда ҳам ўз маъносида қабул қилинган.

Эскод — ҳозир қўлланиладиган эпилогга яқин, хотима маъносида. Антик эскоддан кейин хор ашула айтмайди.

Хорнинг ашулалари одатда Строфа ва Антистрофага бўлинади, буларнинг шаклий айирмаси йўқ, фақат ашула қисмларини билдиради. Ашуланинг сўнгги қисми Эпод деб аталади.

ИЗОҲЛАР

Кадм — Эдипнинг аждодларидан.

Паллада — Афинанинг сифатларидан, эзгу номларидан бири.

Исмена — Фивада бир дарё. Унинг соҳилида ёндирилган қурбонлик кулига қараб фол очилар экан.

Аждаҳо қуш — Фива шаҳри яқинида пайдо бўлиб, ўткинчиларга жумбоқ айтар эмиш. Унинг жумбоқларини ҳеч ким ечолмай, ҳамма бу мудҳиш махлуқнинг панжасида ҳалок бўлиб келаркан. Фақат Эдип жумбоқни ечиб офатни даф этган эмиш.

Пифон — муқаддас Дельфанинг қадимги номи. Унда жуда бой, заррин эҳром бўлган.

На узбекском языке

Софокл Царь Эдип

(трагедия)

Перевод с издания издательства художественной литературы, Москва, 1958

Редактор *М. Аззам*
Рисом *К. Воробьев*
Расмлар редактори *А. Бобров*
Техн. редактор *Е. Потапова*
Корректор *Р. Содиқбекова*

ИБ № 746

Босмахонага берилди 17.06.79. Босишга рухсат этилди 11.10.79. Формати 84X100^{1/2}мм. Босмахона қозони № 1. Мактаб гарнитураси. Юқори босма. Шартли босма л. 3,7. Нашр л. 3,49. Тиражи 10000. Заказ № 79. Баҳоси 40 т. Мелованный қоғозда баҳоси 60 т. Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, 700129. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонасида босилди. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.

Софокл.

Шоҳ Эдип: Трагедия. А. Мухтор таржимаси.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979.
76 б.

Қадимги юнон трагик драматурги Софоклнинг «Шоҳ Эдип» трагедияси ўзбек тилида биринчи марта нашр этилмоқда.

Таржимон ўзбек китобхонлари учун тушунилган қийин бўлган ва узундан-узоқ изоҳлар талаб қиладиган кўпчи даражали шахслар ва ҳудодарнинг отдарини, география номларини, этник гуруҳларнинг атама-рини, баъзан бир жумлаларини таржима текставида тушириб қолдирган. Шу маънода бу нашрни ерқин таржима деб ҳам ҳисоблаш мумкин.

Софокл. Царь Эдип. Трагедия.

ББК 84(3)3

А

70304—221
С ————— 112—79—3704050000
М 352 (04)79